

Educació i alumnat estranger al sistema educatiu de les Illes Balears: un repte del present i amb projecció de futur

Luis Vidaña Fernández

RESUM

Aquest capítol de l'anuari pretén assolir tres objectius bàsics:

- *En primer lloc, continuar la tasca encetada al treball previ contingut a l'anuari de l'any 2004 actualitzant les dades corresponent al present any i complementant la visió de determinats aspectes entorn de la situació de l'alumnat estranger dins el sistema educatiu balear.*
- *Analitzar les estratègies i els programes d'acollida, d'atenció i, en suma, de les línies de treball de la integració de l'alumnat estranger a les etapes de l'ensenyament obligatori, en el marc de les Illes.*
- *Reflexionar sobre del futur immediat de la convivència entre cultures al territori balear des de la visió del model intercultural.*

RESUMEN

Este capítulo del anuario pretende conseguir tres objetivos básicos:

- *En primer lugar, continuar la tarea iniciada en el trabajo previo del anuario del año 2004, actualizando los datos correspondientes al presente año y completando la visión de determinados aspectos entorno a la situación del alumnado extranjero en el sistema educativo balear.*
- *Analizar las estrategias y los programas de acogida, de atención y, en suma, de las líneas de trabajo de la integración del alumnado extranjero en las etapas de la enseñanza obligatoria, en el marco de las Islas.*
- *Reflexionar sobre el futuro inmediato de la convivencia entre culturas en el territorio balear des de la visión del modelo intercultural.*

L'ALUMNAT ESTRANGER EN EL CONTEXT DE LA FORTA IMMIGRACIÓ INTERNACIONAL CAP A LES ILLES BALEARS

El darrer cens de població de l'any 2001 es fa ressò d'una nova realitat demogràfica per al conjunt de l'Estat espanyol i, en concret, per a les Illes Balears. Si la tendència demogràfica durant les darreres dècades del segle XX era cap a un estancament demogràfic i, fins i tot, cap a una davallada de la població espanyola, la forta onada immigratòria que està experimentant Espanya durant els darrers deu anys ha contribuït a un canvi cap a l'estabilització de la població i, fins i tot, cap a una tendència al creixement. Aquest canvi demogràfic es deu bàsicament a la incorporació de població estrangera (immigració) i a un augment del creixement vegetatiu a causa d'un augment de la natalitat.

Al conjunt de les Illes Balears, la població ha passat de 760.379 habitants l'any 1996, moment de revisió del padró d'habitants corresponent a l'any 2004, a 955.077 (quadre 1), la qual cosa implica un augment de població en xifres absolutes de 194.698 habitants.

Aquest augment de la població ha estat motivat, en un 95%, per la immigració exterior (peninsular i estrangera). Dit d'una altra manera, la població estrangera resident oficialment a gener de 2003 (és a dir, empadronada) a l'arxipèlag balear era de 150.000 persones, dinou mil de les quals tenien la doble nacionalitat espanyola i estrangera (del país respectiu) com a conseqüència d'un procés de nacionalització.

**QUADRE 1. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ BALEAR
AL LLARG DEL SEGLE XX**

Censos i padrons de població	Població de les Illes Balears
1900	331.165
1960	441.732
1970	532.946
1981	597.715
1986	655.945
1991	709.146
1996	760.379
2001	878.627
2002	916.968
2003	947.361
2004	955.077

Font: Elaboració pròpia a partir de l'INE

**QUADRE 2. PERCENTATGE DE POBLACIÓ ESTRANGERA
PER COMUNITATS AUTÒNOMES, PER DAMUNT DE LA MITJANA
ESPANYOLA. ANY 2003**

Comunitats autònomes	% d'estrangers
Illes Balears	13,35
Madrid	10,30
Illes Canàries	9,45
Comunitat Valenciana	9,25
Melilla	8,25
Múrcia	8,97
Catalunya	8,10
La Rioja	7,16
Navarra	6,70
Mitjana espanyola	6,24

Font: Elaboració pròpia a partir de l'INE

De l'any 2003 a les darreres dades del padró (2004), la mitjana de població estrangera al conjunt de l'Estat espanyol ha passat del 6,24 al 8% del total; en xifres absolutes, el nombre d'estrangers a Espanya és de 3.500.000 persones (2004).

Les Illes Balears, per part seva, presenten segons les darreres dades oficials el major percentatge de població estrangera de l'Estat espanyol.

És interessant, també, aportar l'evolució de la població per illes, corresponent al darrer padró municipal (2004), per veure les tendències i el seu dinamisme demogràfic de cadascuna, motivat bàsicament per l'arribada de persones de fora (immigració). (quadre 3).

Illes	2003	2004	C. Absolut	C. Relatiu
Mallorca	753.584	758.822	5.238	0,7
Eivissa	105.103	106.220	1.117	1,06
Menorca	81.067	82.872	1.805	2,23
Formentera	7.607	7.131	-476	-6,26

Font: Elaboració pròpia a partir de l'INE

El creixement de la població s'ha degut, majoritàriament, a la immigració exterior (estrangera i peninsular): l'illa de Menorca ha estat la de major creixement percentual (2,23%), seguida d'Eivissa (1,06%) i, per últim, Mallorca, amb un creixement més reduït (0,7%). L'illa de Formentera experimenta una davallada important d'efectius xifrada en un decreixement del 6,26%, segurament per la sortida de població no assentada (immigrants) per cercar feina en altres indrets.

LA POBLACIÓ EN EDAT ESCOLAR OBLIGATÒRIA

Des del punt de vista educatiu, ens interessa considerar, especialment, el col·lectiu de població amb nacionalitat exclusivament estrangera que, a gener de 2004, segons l'IBAE, era de 126.505 persones —encara no tenim les corresponents al padró de 2004 (gener 2005). Probablement aquesta xifra era inferior a la real, ja que el fort dinamisme del procés migratori actual deixa desfasades les xifres d'un dia per a l'altre i, a més, segons la font consultada, podem trobar contradiccions importants.

Si ens fixem en el creixement total de la població i la importància que té el factor migratori en la seva dinàmica, probablement el nombre d'estrangers a les Illes Balears al padró del 2004 estigui entorn als 140.000, als quals cal afegir els vint mil, aproximadament, que tenen doble nacionalitat, amb la qual cosa la població estrangera resident a les Illes és d'unes 160.000 persones. A les quals caldria afegir les que es troben en situació irregular, no empadronades.

No obstant això, continuarem fent la nostra aproximació a partir de xifres oficials (2003); així, el col·lectiu de població jove (0-19 anys) de nacionalitat exclusivament estrangera a les Illes era de 21.254 joves. Si relacionem aquesta dada amb les etapes educatives, el resultat és el que mostra el quadre 3, que proporciona, per tant, una distribució, aproximada, de la importància numèrica de l'alumnat estranger per etapes educatives.

QUADRE 4. DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA JOVE (0-19 ANYS), PER GRUPS D'EDAT. ANY 2003	
Anys	Població
0-4	4.839
5-9	5.651
10-14	5.595
15-19	5.169
TOTAL	21.254

Font: Elaboració pròpia a partir de l'IBAE

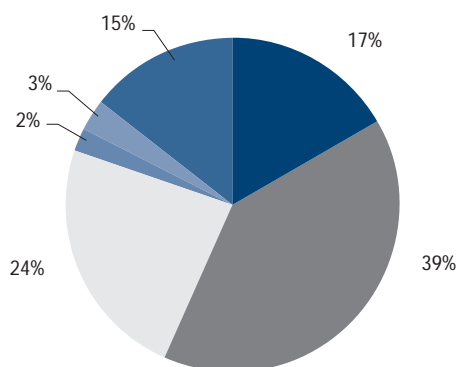
Com podem observar al quadre 4, en comparació amb el quadre 5, hi ha un desfasament de dades quant a alumnat i població jove en edat escolar, característica de la pluralitat estadística segons la font consultada. Al grup de 0 a 4 anys és obvi que hi ha molts de nins/es estranger/es que no es troben escolaritzats per motius econòmics i d'altre tipus; també al període comprès entre quinze i dinou anys hi ha població estrangera que no es troba incorporada al món educatiu balear.

QUADRE 5. DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ ESCOLAR DE NACIONALITAT ESTRANGERA A LES ILLES BALEARS, PER ETAPES EDUCATIVES. CURS 2004-2005				
Nivell educatiu	E. infantil	E. primària	ESO	Altres
Illes Balears	3.171	7.556	4.508	3.788

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Direcció General de Planificació i Centres

El total d'alumnat estranger a les Illes Balears durant el curs 2004-2005 és de 19.023 alumnes, segons dades de la Direcció General de Planificació i Centres.

GRÀFIC 1. DISTRIBUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER A LES ILLES BALEARS, PER ETAPES EDUCATIVES. CURS 2004-2005

E. infantil ■ E. Primària ■ ESO ■ Cicles formatius ■ Batxillerat ■ Altres ■

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Direcció General de Planificació i Centres

S'observa el predomini absolut de l'alumnat d'educació primària, seguit del situat als nivells d'ESO, seguits de l'alumnat d'educació infantil, i, per últim, a molta distància, l'alumnat de batxillerat, cicles formatius i d'altres àmbits de l'educació: educació especial, garantia social i d'altres ensenyaments especials (artístic, idiomes, etc.).

Les dades per confeccionar el gràfic 1 procedeixen del quadre 6, que detalla l'alumnat estranger present al sistema educatiu balear durant el curs 2004-2005, per nivells educatius i també per illes.

QUADRE 6. ALUMNAT ESTRANGER PER ILLES I NIVELL EDUCATIU (2004-2005)

Nivell educatiu	Illes Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
Infantil	3.171	2.375	272	462	62
Primària	7.556	5.884	616	983	73
ESO	4.508	3.566	316	594	32
ESO adults	114	87		17	
Batxillerat	664	553	17	94	
CF grau mitjà	249	219	18	12	
CF grau superior	135	108	4	21	
E. especial	57	53	1	3	

Continua

L. castellana	988	480	231	277
L. catalana	270	216	36	18
Subtotal	17.712			
Altres	1.311			
TOTAL	19.023			

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Direcció General de Planificació i Centres

Dins l'apartat «Altres» s'inclouen alumnes d'estudis a distància, d'ensenyament inicial bàsic no formal, d'estudis de disseny, d'estudis musicals, etc.

La constatació respecte a cursos anteriors és l'increment en xifres absolutes de l'alumnat estranger a tots els nivells educatius, la diversificació cada vegada major i l'increment d'alumnat matriculat a nivells d'estudis cada vegada més elevats, la qual cosa ens fa relacionar aquesta dada amb el tipus de família immigrada, d'un bon nivell cultural i amb una mentalitat enfocada cap a l'estudi dels seus fills, com una forma d'integració i de promoció personal.

El quadre 7 mostra clarament aquesta evolució als nivells bàsics de l'ensenyament obligatori durant els tres darrers cursos escolars.

QUADRE 7. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER MATRICULAT ALS ENSENYAMENTS OBLIGATORIS DINS ELS CENTRES DE LES ILLES BALEARS (2002-2005)

Nivell educatiu	Curs 2002-2003	Curs 2003-2004	Curs 2004-2005
E. infantil	2.456	3.098	3.171
E. primària	5.760	6.771	7.556
ESO	3.051	4.094	4.508

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres

A més de considerar la distribució de l'alumnat estranger per etapes i/o nivells educatius en vista a planificar les accions que cal dur a terme per a la seva atenció, una altra informació molt interessant per a la planificació educativa és conèixer el fort creixement experimentat durant els darrers anys i la tendència ascendent del nombre d'alumnes estranger que s'incorporen anualment al sistema educatiu balear (quadre 8).

Amb el canvi de mil·lenni, el creixement anual d'alumnat estranger que s'incorpora al sistema educatiu balear sobrepasa totes les previsions i agafa tothom desprevingut: l'administració educativa (Conselleria d'Educació), els centres educatius, els serveis socials, etc.

Cal recordar que aquesta població jove ha vingut, en molt de casos, per reagrupament familiar, és a dir, per la presència prèvia del seu pare o mare a les Illes; i, en altres, han estat famílies senceres que s'han desplaçats gràcies a les ajudes de les xarxes migratòries (familiars, coneguts, etc.), que els han preparat el camí i l'acollida inicial al territori balear.

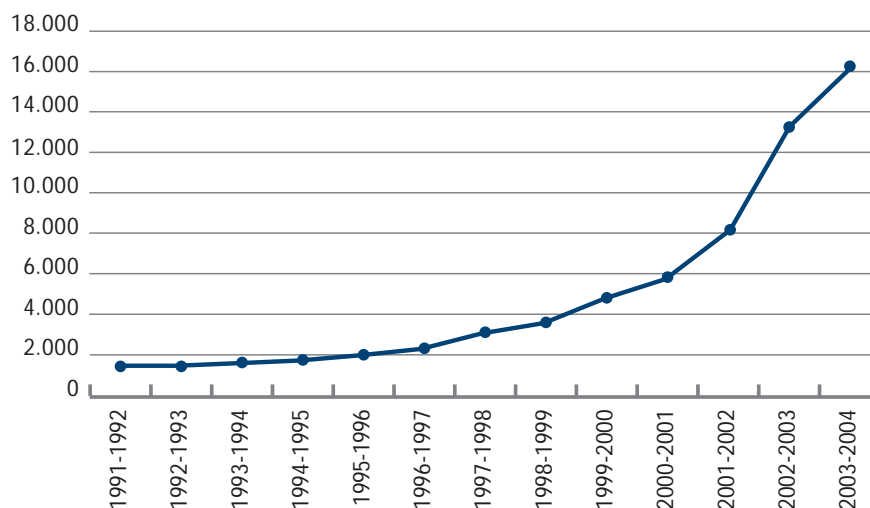
En vista a la planificació educativa, cal considerar també la dinàmica de la població estrangera, immigrada o nascuda a les Balears de 0-3 anys, que són i seran els usuaris potencials del sistema educatiu.

QUADRE 8. INCREMENT DE L'ALUMNAT ESTRANGER A LES ILLES BALEARS DURANT EL PERÍODE 1991-2005	
Curs escolar	Total d'alumnat estranger
1991-1992	1.417
1992-1993	1.472
1993-1994	1.540
1994-1995	1.625
1995-1996	1.976
1996-1997	2.207
1997-1998	2.956
1998-1999	3.510
1999-2000	4.740
2000-2001	5.774
2001-2002	8.182
2002-2003	12.951
2003-2004	16.648
2004-2005	19.023
De 1991 a 2005	17.606

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del MEC i la Conselleria d'Educació

Al quadre 8, en relació amb la informació utilitzada per determinar l'alumnat estranger per etapes educatives, es pot observar una diferència del nombre d'alumnat estranger durant el curs 2002-2003, segons la font (informe del Consell Escolar de l'Estat i/o Conselleria d'Educació), fet que constata la realitat tan confusa quant a les xifres en relació amb la població estrangera resident a Espanya.

GRÀFIC 2. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER A LES ILLES BALEARS

Font: Elaboració pròpia

A l'àmbit nacional, el curs 2004-2005 comença amb 8.430.939 alumnes corresponents als nivells no universitaris, dels quals l'alumnat estranger s'aproxima als cinc-cents mil alumnes.

El nombre d'alumnat estranger a l'ensenyament no universitari s'ha incrementat significativament els darrers anys, com s'observa al quadre 9. Si al curs 1993-94 hi havia a Espanya 50.076 alumnes estrangers, al curs 2003-2004 es va arribar a la xifra de 389.726. La progressió és molt similar a la balear. Les Illes Balears, després de Madrid, ocupen el segon lloc percentual quant a alumnat estranger.

QUADRE 9. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER A ESPANYA 1993-2003

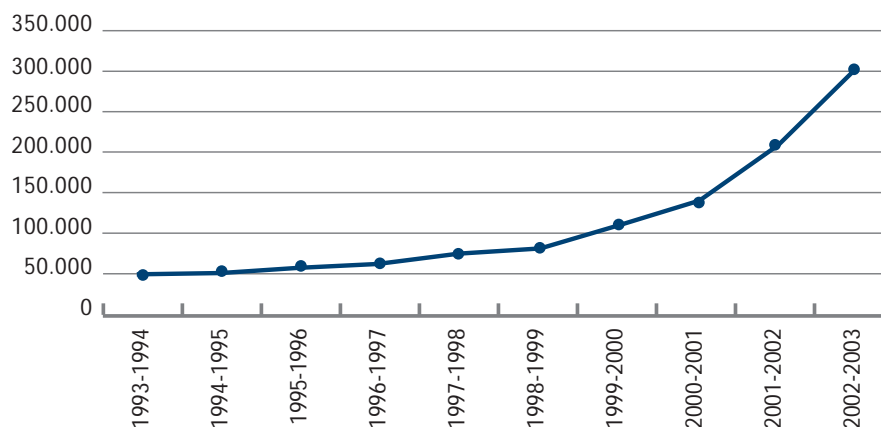
Curs	Alumnat estranger
1993-1994	50.076
1994-1995	53.213
1995-1996	57.406
1996-1997	62.707
1997-1998	72.363
1998-1999	80.687

Continua

1999-2000	107.301
2000-2001	141.868
2001-2002	206.525
2002-2003	303.827
2004-2005	500.000*

Font: Elaboració a partir de l'Informe del Consell Escolar de l'Estat (2002-2003)

GRÀFIC 3. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER A ESPANYA 1993-2003

Font: Elaboració pròpia

A més d'observar la importància quant al creixement absolut de l'alumnat estranger dins el sistema educatiu espanyol (quadre 9 i gràfic 3), és interessant observar-ne el creixement per nivells educatius recollit al quadre 10.

QUADRE 10. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER A ESPANYA, PER NIVELLS EDUCATIUS NO UNIVERSITARIS (1993-2003)

Nivells	1993-1994	1998-1999	2002-2003	2003-2004
E. infantil	8.640	12.387	60.050	78.349
E. primària	32.471	34.017	132.467	172.888
E. Especial	153	178	965	1.436

Continua

ESO	0	22.558	80.300	108.298
Batxillerat	6.149	6.311	12.085	15.388
F. professional	2.663	2.732	10.469	13.367
No consta	-	2.504	6.087	-
TOTAL	50.076	80.687	302.423	389.726

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Ministeri d'Educació

Per completar aquest bloc de dades comparatives quant a alumnat estranger, aportem dos quadres més a partir del darrer «Informe sobre el estado y situación del sistema educativo» del Consell Escolar de l'Estat corresponent al curs 2002-2003, que aporten dades comparatives entre comunitats autònomes.

**QUADRE 11. ALUMNAT ESTRANGER EN CENTRES ESPANYOLS
DURANT EL CURS 2002-2003**

Àmbit territorial	Públics	Concertats/Privats	% Públics	% Privats	Total
Andalusia	25.062	6.215	80,13	19,87	31.277
Aragó	6.606	2.116	75,74	24,26	8.722
Astúries	2.101	493	80,99	19,01	2.594
Illes Balears	10.267	2.236	82,12	17,88	12.503
Illes Canàries	15.211	2.932	83,84	16,16	18.143
Cantàbria	1.221	577	67,91	32,09	1.798
Castella i Lleó	7.701	1.992	79,45	20,55	9.693
Castella-la Manxa	8.537	1.050	89,05	10,95	9.587
Catalunya	44.407	9.654	82,14	17,86	54.061
C. Valenciana	31.769	5.731	84,72	15,28	37.500
Extremadura	2.443	232	91,33	8,67	2.675
Galícia	4.596	859	84,25	15,75	5.455
Madrid	59.806	21.144	73,88	26,12	80.950
Múrcia	12.197	1.265	90,60	9,40	13.462
Navarra	4.238	1.137	78,85	21,15	5.375
País Basc	4.770	1.896	71,56	28,44	6.666
La Rioja	2.032	607	77,00	23,00	2.639

Continua

Ceuta	94	42	69,12	30,88	136
Melilla	552	39	93,40	6,60	591
Total	243.610	60.217	80,18	19,82	303.827

Font: Informe del Consell Escolar de l'Estat. Curs 2002-2003

Com s'observa al quadre 11, la distribució desequilibrada de l'alumnat estranger per tipologia de centres públics i concertats/privats no és exclusiva de les Illes Balears, és una disfunció general que cal abordar amb una estratègia conjunta del Sistema Educatiu Espanyol.

LA DISTRIBUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER PER CENTRES EDUCATIUS

Els diferents informes existents sobre l'alumnat estranger a Espanya, consultats per fer aquest treball (del Defensor del Poble, del Consell Escolar de l'Estat, la tesi doctoral de l'autor d'aquest treball, etc.) apunten a un primer problema greu entorn a l'escolarització d'aquest alumnat estranger dins el sistema educatiu espanyol: la concentració de l'alumnat estranger (immigrant) en els centres públics i el seu baix percentatge en centres concertats (quan aquests, a efectes d'escolarització, haurien de funcionar exactament igual que els de titularitat pública) i privats.

El resultat de tot això és, com apuntava l'Anuari de l'educació 2004 de les Illes Balears, l'agreuja-ment d'una tendència de bipolarització social, molt clara en el cas de les Illes Balears, entre l'alumnat que s'escolaritza als centres concertats i privats i, d'altra banda, l'alumnat que es troba matriculat als centres públics.

No incidirem més en aquest punt, ja que a l'Anuari de l'educació 2004 s'hi troba una explicació molt clara d'aquesta tendència, que continua durant el curs 2004-2005 amb les modificacions introduïdes al sistema d'escolarització (Decret 35/2004, de 16 d'abril) i que la presència d'alumnat immigrant ha accentuat, no ha creat de bell nou, ja que és una pauta habitual dins el sistema educatiu balear tradicional.

Com en altres aspectes, la immigració el que fa és actuar de mirall on es reflecteixen les mancances estructurals del sistema educatiu balear i les dinàmiques socials preexistents.

Sí que volem mostrar que aquest problema d'escolarització no és exclusiu de la comunitat balear, com demostra el darrer «Informe sobre el sistema educatiu 2002-2003» del Consell Escolar de l'Estat.

QUADRE 12. ALUMNAT ESTRANGER MATRICULAT A LES ILLES BALEARS PER TIPUS DE CENTRES. CURS 2004-2005

Àmbit territorial	Públics	Concertats	Privats	No consta
Mallorca	7.565	1.287	3.086	370
Menorca	1.450	75	1.344	13
Eivissa	2.836	158	114	
Formentera	692		33	
Illes Balears	12.543	1.520	4.577	383

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Direcció General de Planificació i Centres

Per interpretar les dades anteriors cal assenyalar la presència de centres privats, estrangers i especialment amb matrícula d'alumnat estranger a les Illes de Mallorca i Menorca; la diferència major es troba entre els 12.543 alumnes matriculats en centres públics i els 1.520 de matriculats en centres concertats.

Tampoc tots els centres públics de les Illes Balears no presenten percentatges similars d'alumnat estranger; el seu nombre és determinat per la ubicació del centre a determinades barriades de les principals ciutats de les Illes (Palma, Inca, Manacor, sa Pobla, Maó, Ciutadella, Eivissa, Santa Eulària des Riu, Sant Antoni de Portmany, etc.).

Una proposta que volem fer sobre això consisteix en la dotació extraordinària de partides econòmiques i de dotació de personal per a tots els centres educatius que sobrepassin un determinat percentatge d'alumnat estranger i el tancament de la matrícula d'aquests centres a la incorporació de més alumnat estranger, facilitant, això sí, mecanismes a les famílies que viuen a l'entorn d'aquests centres com el transport escolar, les beques de menjador, etc., per dur-les a centres més llunyans del domicili habitual.

Per seguir les dades aportades per l'Anuari 2004, completem les dades corresponents al darrer curs del qual hi ha estadística oficial (2002-2003) per facilitar l'evolució quant a escolarització per tipus de centres (públics i concertats/privats) del conjunt d'Espanya i de les Illes Balears (quadre 13).

QUADRE 13. PERCENTATGE D'ALUMNAT ESTRANGER, PER TIPUS DE CENTRE 1996-2003

	1996-97	1997-98	1998-99	1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003
Espanya públics	73,4	74,5	73,8	75,8	77,8	80,9	80,2
Espanya privats	26,6	26,5	26,2	24,2	22,2	19,1	19,8

Continua

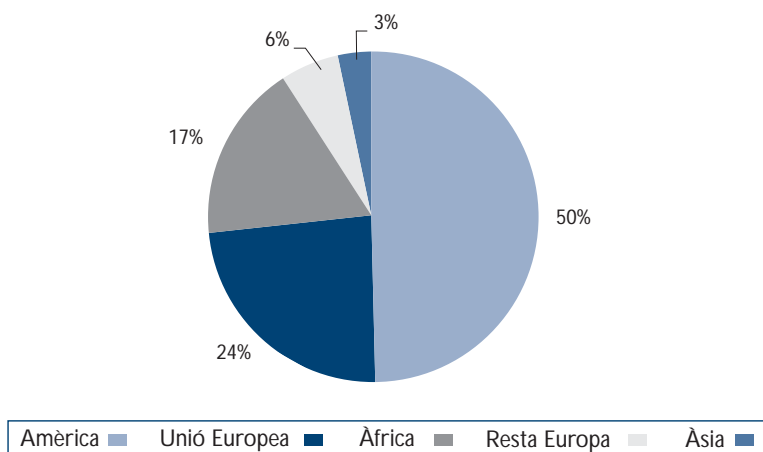
Balears públics	84,8	81,5	82,0	82,6	85,6	82,8	82,1
Balears privats	15,2	18,5	18,0	17,4	14,4	17,2	17,9

Font: Elaboració pròpia a partir dels informes del Consell Escolar de l'Estat (1996-2003)

La procedència geogràfica de l'alumnat

El país de procedència de l'alumnat estranger és un factor de primer ordre per al sistema educatiu balear. Durant el curs 2004-2005, la distribució d'alumnat estranger matriculat als centres educatius de les Illes Balears per àrees continentals de procedència i per volum d'alumnat és la següent: continent americà (9.505 alumnes), la Unió Europea (4.483 alumnes), el continent africà (3.314 alumnes), la resta de països de l'Europa no comunitària (1.073) i el continent asiàtic i Oceania (648 alumnes).

GRÀFIC 4. DISTRIBUCIÓ D'ALUMNAT ESTRANGER A LES ILLES BALEARS, CURS 2004/2005, PER ÀREES CONTINENTALS DE PROCEDÈNCIA

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres

Com es pot observar al gràfic 4, el 50% de l'alumnat estranger prové del continent americà, especialment del que anomenem Hispanoamèrica, ja que la presència d'alumnat dels Estats Units, del Canadà, del Brasil, etc. és minoritària en relació amb els percentatges de països com l'Argentina, Colòmbia, Perú, etc.; per tant, una primera conclusió evident és que es tracta d'alumnat que té com a llengua vehicular, i en la majoria de casos materna, el castellà.

Si analitzem les dades dels dos anys anteriors, s'observa que l'alumnat americà passa del 46% (curs 2002-2003), al 50% actual; per tant, la tendència és cap al creixement.

El segon lloc percentual l'ocupa l'alumnat procedent d'altres països de la Unió Europea, amb una tendència contrària al cas anterior, ja que el curs 2002-2003 representaven el 28% de l'alumnat estranger i durant el present curs han passat al 24%.

El tercer lloc l'ocupa l'alumnat africà, pràcticament acaparat per l'alumnat marroquí, que es manté durant els tres darrers anys en un 17% del total.

El quart lloc, també amb tendència a augmentar percentualment, igual com succeeix amb l'alumnat hispanoamericà, l'ocupa el procedent de països europeus no comunitaris, que representa el 6%. I, per últim, l'alumnat asiàtic i el procedent d'Austràlia, que representa el 3%.

Una altra aproximació interessant pel que fa a la diversitat de l'alumnat estranger que conviu als centres educatius de les Illes Balears és la gran quantitat i varietat de països de procedència. En principi, s'observa la presència d'alumnat de 115 nacionalitats diferents durant els cursos 2002-2003 i 2003-2004; durant el curs escolar 2004-2005 augmenta el nombre de nacionalitats de l'alumnat estranger present als centres educatius de les Illes fins a 119. Cal afegir que procedeixen de la totalitat de continents del món.

Una primera distribució per Illes d'aquestes nacionalitats d'alumnat estranger es pot observar al quadre 14.

Curs	Illes Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
2002-2003	115	103	45	56	16
2003-2004	115	110	52	60	19
2004-2005	119	107	58	67	20

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Direcció General de Planificació i Centres

Respecte a les nacionalitats més significatives des del punt de vista quantitatiu, el quadre 15 presenta un resum per nacionalitats, dins el conjunt de la comunitat de les Illes Balears i també per illes.

Països	Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
Alemanya	1.763	1.369	47	320	27
Argentina	2.080	1.781	98	169	32

Continua

Bolívia	265	195	65	5	
Brasil	252	167	33	52	
Bulgària	418	402	12	4	
Colòmbia	1.496	1.277	84	119	16
Cuba	227	222	3	1	1
Equador	2.789	1.971	344	474	
França	236	157	19	60	1
Holanda	145	86	10	47	2
Itàlia	469	315	40	97	17
Marroc	3.050	2.239	230	558	23
Perú	176	153	16	7	
Polònia	169	146	2	21	
Portugal	106	85	5	16	
Regne Unit	1.439	878	410	146	5
Rep. Dominicana	277	234	24	18	1
Romania	316	219	15	82	
Rússia	198	169	21	8	
Suïssa	103	65	7	29	2
Ucraïna	145	133	2	10	
Uruguai	634	498	33	99	4
Veneçuela	170	162	4	4	
Xile	350	315	4	28	3
Xina	463	399	18	42	4

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Direcció General de Planificació i Centres

Del quadre 15 poden extreure un seguit de conclusions interessants com són: la coincidència de les principals nacionalitats, per importància numèrica d'alumnat, a les diferents illes i el seu elevat percentatge en relació amb el total d'alumnat estranger.

Així, a l'illa de Mallorca, deu nacionalitats representen el 85% del total de l'alumnat estranger; aquests en són els països, per ordre de nombre d'alumnes: el Marroc, Equador, l'Argentina, Alemanya, Colòmbia, el Regne Unit, l'Uruguai, Bulgària, la Xina i Xile.

A l'illa de Menorca, sis nacionalitats representen el 75% del total d'alumnat estranger; aquests en

són els països, per ordre d'importància numèrica: el Regne Unit, Equador, el Marroc, Alemanya, Colòmbia i l'Argentina.

A l'illa d'Eivissa, sis nacionalitats suposen el 72% del total de l'alumnat estranger; aquests en són els països, per la seva importància numèrica: el Marroc, Equador, Alemanya, l'Argentina, el Regne Unit i Colòmbia.

I, per últim, a l'illa de Formentera, cinc nacionalitats representen el 77% del total de l'alumnat estranger; els països de procedència són: l'Argentina, Alemanya, el Marroc, Itàlia i Colòmbia.

**QUADRE 16. ALUMNAT IMMIGRAT A LES ILLES BALEARS,
PER NACIONALITATS (2004-2005)**

PAÏSOS	Illes Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
Afganistan	4	4	—	—	—
Albània	3	3	—	—	—
Alemanya	1.763	1.369	47	320	27
Andorra	7	6	—	1	—
Angola	1	1	—	—	—
Aràbia Saudita	1	1	—	—	—
Algèria	62	51	2	7	2
Argentina	2.080	1.781	98	169	32
Armènia	8	3	—	5	—
Austràlia	9	9	—	—	—
Àustria	50	42	8	—	—
Azerbaidjan	2	2	—	—	—
Bangla Desh	1	—	1	—	—
Barbados	1	1	—	—	—
Bèlgica	73	44	4	24	1
Belize	1	1	—	—	—
Bielorússia	8	8	—	—	—
Bolívia	265	195	65	5	—
Bòsnia i Hercegovina	15	11	2	2	—
Brasil	252	167	33	52	—

Continua

Bulgària	418	402	12	4	—
Burkina Faso	4	4	—	—	—
Camerun	9	8	1	—	—
Canadà	14	10	—	4	—
Cap Verd	3	3	—	—	—
Colòmbia	1.496	1.277	84	119	16
Congo	1	1	—	—	—
Costa d'Ivori	2	2	—	—	—
Costa Rica	1	—	—	1	—
Croàcia	7	7	—	—	—
Cuba	227	222	3	1	1
Dinamarca	31	18	—	12	1
Egipte	2	2	—	—	—
El Salvador	15	15	—	—	—
Equador	2.789	1.971	344	474	—
Eslovàquia	22	17	1	4	—
Eslovènia	2	2	—	—	—
Estats Units	68	54	7	7	—
Estònia	1	1	—	—	—
Etiòpia	2	2	—	—	—
Filipines	52	19	13	20	—
Finlàndia	24	21	—	3	—
França	236	157	19	60	1
Gàmbia	1	—	—	1	—
Ghana	2	2	—	—	—
Grècia	8	6	1	1	—
Guatemala	7	6	—	1	—
Guinea	45	41	2	2	—
Guinea Equatorial	53	45	4	4	—
Guyana	1	1	—	—	—

Continua

Guyana Holandesa	1	1	—	—	—
Holanda	145	86	10	47	2
Hondures	8	6	—	2	—
Hongria	14	11	—	3	—
Índia	49	39	7	3	—
Indonèsia	1	—	—	1	—
Iran	3	3	—	—	—
Iraq	5	—	1	1	3
Irlanda	26	19	—	3	4
Israel	10	6	3	1	—
Itàlia	469	315	40	97	17
Iugoslàvia	21	14	5	2	—
Jamaica	1	—	1	—	—
Japó	14	7	3	3	1
Jordània	1	—	1	—	—
Kazakhstan	2	1	—	1	—
Kenya	9	9	—	—	—
Kuwait	1	1	—	—	—
Letònia	11	11	—	—	—
Líban	5	3	1	1	—
Lituània	9	9	—	—	—
Macedònia	11	11	—	—	—
Malàisia	1	—	1	—	—
Malí	2	2	—	—	—
Malta	3	1	2	—	—
Marroc	3.050	2.239	230	558	23
Mauritània	3	1	1	1	—
Mèxic	32	25	5	2	—
Moldàvia	10	8	—	2	—
Namíbia	2	—	—	2	—

Continua

Nicaragua	11	11	—	—	—
Nigèria	69	66	2	1	—
Norte	1	1	—	—	—
Noruega	18	16	—	2	—
Nova Zelanda	8	6	—	2	—
Pakistan	4	3	1	—	—
Palestina	1	—	1	—	—
Panamà	5	5	—	—	—
Paraguai	17	16	—	1	—
Perú	176	153	16	7	—
Polònia	169	146	2	21	—
Portugal	106	85	5	16	—
Puerto Rico	1	1	—	—	—
Regne Unit	1.439	878	410	146	5
República Dominicana	277	234	24	18	1
República Sud-africana	10	7	2	1	—
República Txeca	63	52	2	9	—
Romania	316	219	15	82	—
Rwanda	2	2	—	—	—
Rússia	198	169	21	8	—
Rússia occidental	20	18	2	—	—
Senegal	78	66	2	10	—
Seychelles	2	2	—	—	—
Singapur	1	—	1	—	—
Síria	1	1	—	—	—
Sri Lanka	2	2	—	—	—
Suècia	73	65	1	6	—
Suïssa	103	65	7	29	2
Tailàndia	7	4	—	3	—

Continua

Taiwan	1	1	—	—	—
Tunísia	1	1	—	—	—
Turquia	11	11	—	—	—
Ucraïna	145	133	2	10	—
Uruguai	634	498	33	99	4
Uzbekistan	1	—	—	1	—
Veneçuela	170	162	4	4	—
Xile	350	315	4	28	3
Xina	463	399	18	42	4
Zàmbia	1	1	—	—	—
TOTAL	19.023	14.657	1.637	2.579	150

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Direcció General de Planificació i Centres

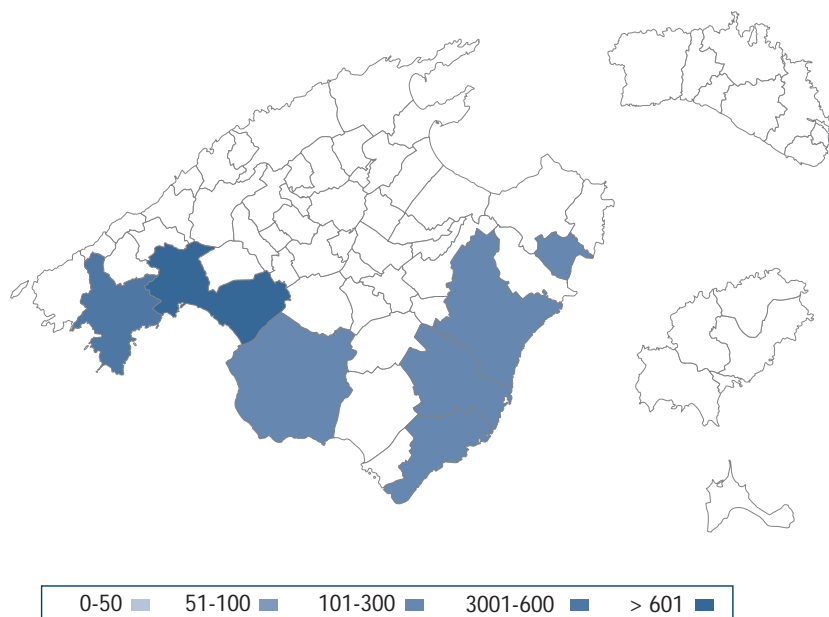
La distribució per illes i per municipis d'aquesta immigració estrangera és un element que cal tenir en compte en vista a la planificació educativa quant a matriculació, tipologia de suports, etc.

En general, el model dual d'immigració estrangera cap a les Illes, és a dir, la presència d'alumnat procedent del món desenvolupat i del Tercer Món, té una plasmació espacial particular.

En general els municipis turístics i amb determinats atractius paisatgístics atreuen persones procedents d'altres països desenvolupats i, també determinades àrees turístiques com també els municipis econòmicament més dinàmics (generalment els municipis amb més densitat d'habitants, com Palma, Manacor, Inca, Lluçmajor, Eivissa, Maó, Ciutadella, etc.) són els que presenten major nombre d'alumnat estranger procedent del Tercer Món. Una excepció és el municipi de sa Pobla, amb forta presència d'alumnat marroquí degut a la seva especialització agrícola que atreu persones provinents d'aquest país.

La distribució d'alumnat estranger per municipis segueix unes pautes similars a la concentració de població estrangera esmentada anteriorment; això no obstant, pensem que és més aclaridor veure'n la incidència a través dels mapes de distribució següents:

MAPA 1. DISTRIBUCIÓ D'ALUMNAT ESTRANGER PER MUNICIPIS DE LES ILLES BALEARS DEL CURS 2002/02 (XIFRES ABSOLUTES)

Font: Elaboració pròpia

Aquest primer mapa mostra, en xifres absolutes, els municipis amb més presència d'alumnat estranger dins el conjunt de les Illes Balears, corresponent al curs 2002-2003. Evidentment, destaca en primer lloc el municipi de Palma, a l'illa de Mallorca, seguit de Calvià.

A continuació hi trobem un tercer conjunt de municipis per Illes:

A Mallorca: Lluçmajor, Pollença, sa Pobla, Inca, Son Servera, Manacor, Felanitx, Santanyí.

A Menorca: Alaior.

A Eivissa: Eivissa, Sant Antoni de Portmany, Santa Eulària des Riu i Sant Josep de sa Talaia.

El quart grup quant a presència d'alumnat estranger se situa als municipis següents:

Mallorca: Andratx, Sóller, Alcúdia, Muro, Artà, Capdepera, Sant Llorenç des Cardassar.

Menorca: Es Migjorn Gran.

Eivissa: Sant Joan de Labritja.

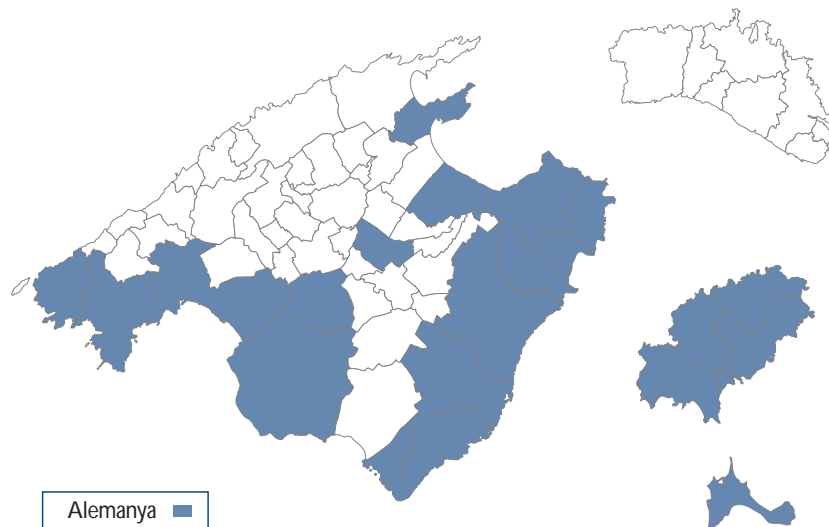
Formentera.

La localització municipal de les principals nacionalitats d'alumnat estranger, des del punt de vista numèric, és interessant en vista a la planificació i intervenció educativa.

Durant el curs 2004-2005, les sis principals nacionalitats quant a presència d'alumnat estranger a les Illes Balears són: el Marroc (3.050), Equador (2.789), l'Argentina (2.080), Alemanya (1.763), Colòmbia (1.496) i el Regne Unit (1.439).

Hem volgut presentar quatre mapes amb la distribució significativa d'aquest alumnat estranger (Alemanya i el Regne Unit, d'una banda, i el Marroc i Colòmbia, de l'altra).

**MAPA 2. DISTRIBUCIÓ SIGNIFICATIVA D'ALUMNAT ALEMANY
PER MUNICIPIS DE LES ILLES BALEARS. CURS 2002/03**

Font: Elaboració pròpia

L'alumnat alemany (mapa 2) es troba present de manera significativa als municipis i/o àrees geogràfiques de les Illes següents:

Dins l'illa de Mallorca:

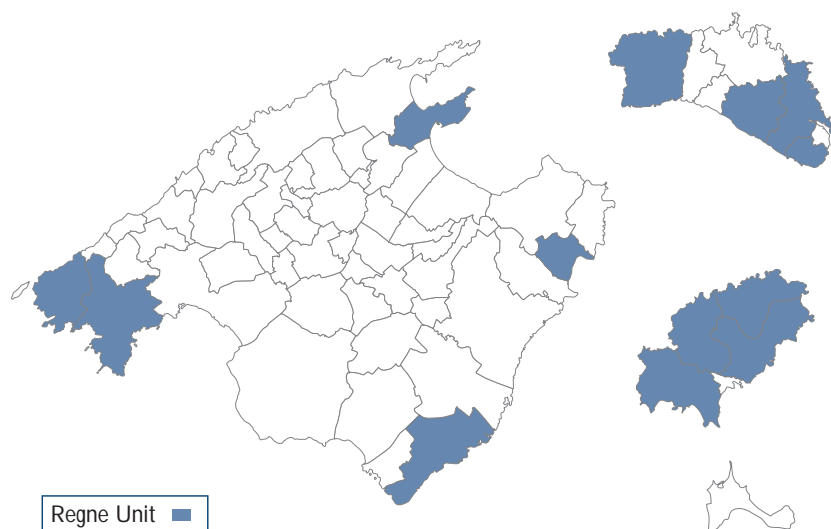
A la badia de Palma (als municipis de Palma, Calvià, Lluçmajor) i Andratx.

A tots els municipis del Llevant de Mallorca (ses Salines, Santanyí, Felanitx, Manacor, Son Servera...)
i la península d'Artà (Artà i Capdepera).

A la badia d'Alcúdia (Alcúdia, Santa Margalida).

I, en general, a tots els municipis de l'illa d'Eivissa i a Formentera.

**MAPA 3. DISTRIBUCIÓ SIGNIFICATIVA D'ALUMNAT ANGLÈS
PER MUNICIPIS DE LES ILLES BALEARS. CURS 2002/03**

L'alumnat anglès (mapa 3) es localitza especialment:

Dins l'illa de Mallorca:

Als municipis de Calvià, Andratx, Alcúdia, Sant Llorenç des Cardassar i Santanyí.

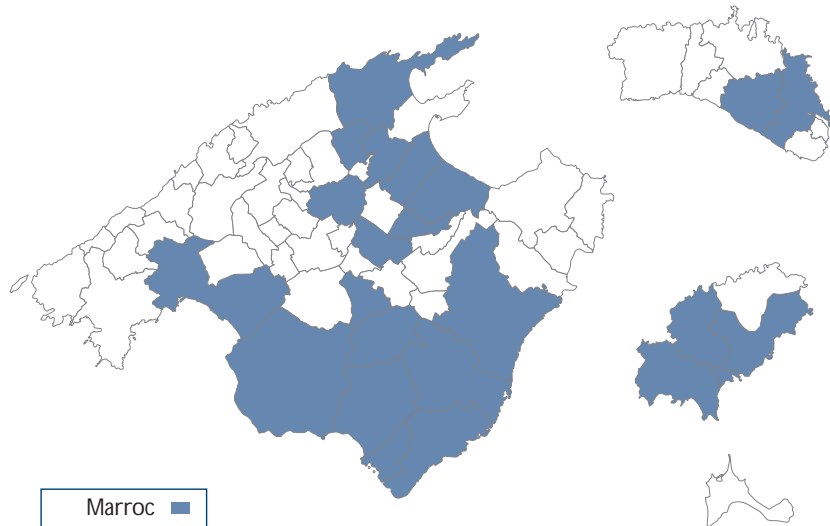
A l'illa de Menorca:

Als municipis de Maó i Ciutadella.

I als diferents municipis de l'illa d'Eivissa.

Per tant, poden observar en ambdós casos, una certa preferència cap als municipis turístics del litoral i amb important atractiu paisatgístic, fet que diferencia aquesta preferència residencial en relació amb les dues nacionalitats que presentem a continuació, que segueixen criteris de caire econòmic.

MAPA 4. DISTRIBUCIÓ SIGNIFICATIVA D'ALUMNAT MARROQUÍ PER MUNICIPIS DE LES ILLES BALEARS. CURS 2002/03

Font: Elaboració pròpia

Així, l'alumnat marroquí (mapa 4), el més elevat des del punt de vista del nombre, es troba més escampat pel territori balear.

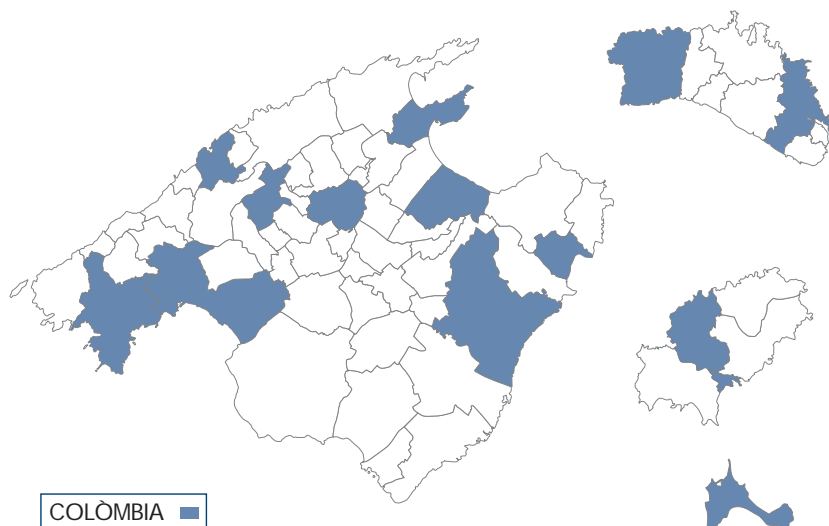
A l'illa de Mallorca el trobem de manera important als municipis de:

Palma, Lluçmajor, Campos, ses Salines, Santanyí, Manacor, Son Servera, Inca, Santa Margalida, Pollença i sa Pobla.

A l'illa de Menorca, especialment al municipi d'Alaior.

A l'illa d'Eivissa, pràcticament a tots els municipis exceptuant Sant Joan de Labritja.

MAPA 5. DISTRIBUCIÓ SIGNIFICATIVA D'ALUMNAT COLOMBIÀ PER MUNICIPIS DE LES ILLES BALEARS. CURS 2002/03

Font: Elaboració pròpia

I el darrer exemple de distribució d'alumnat estranger que hem triat per il·lustrar el nostre treball és el colombià (mapa 5), un dels darrers a incorporar-se a la forta immigració a les Illes i amb un fort dinamisme durant els darrers anys.

A l'illa de Mallorca, els municipis amb major presència d'alumnat colombià són: Palma, Calvià, Manacor, Son Servera, Inca, Sóller, Alcúdia i Santa Margalida.

A l'illa de Menorca: Ciutadella i Alaior.

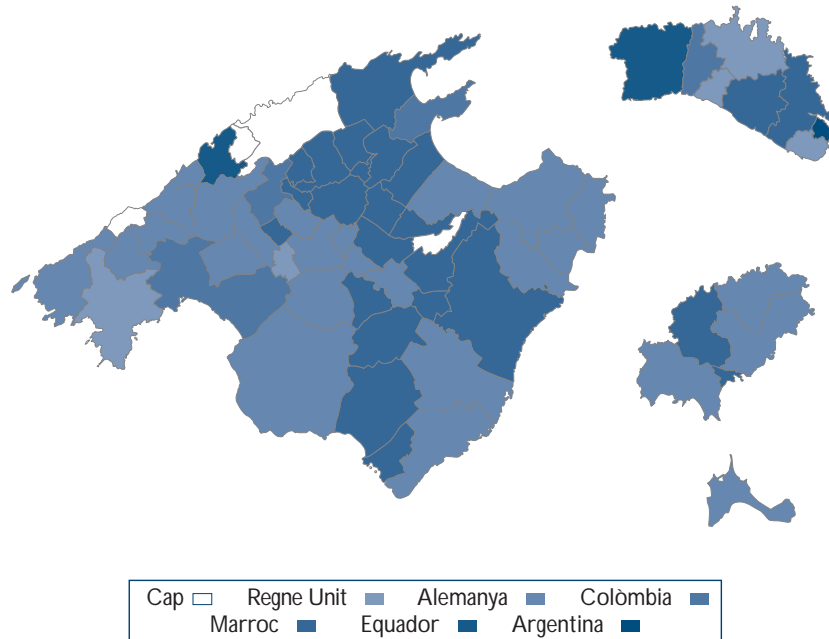
A l'illa d'Eivissa: Eivissa i Sant Antoni de Portmany.

I a Formentera.

Tant en el cas marroquí com en el colombià, observem que els municipis de residència són molt dinàmics des del punt de vista econòmic; d'una banda hi ha els principals nuclis de població de les Illes (Palma, Inca, Manacor...), nuclis turístics (Calvià, Alcúdia, Santa Margalida...) i municipis de l'interior amb predomini de certes activitats agràries i petites empreses de construcció on es poden trobar lloguers més baixos per viure, etc. En tots els casos, el criteri econòmic és el predominant.

Per finalitzar aquest apartat, presentem el darrer mapa (mapa 6), que indica per a cada municipi de les Illes Balears la nacionalitat d'alumnat estranger més representativa i ajuda a fer una síntesi de les reflexions anteriors.

MAPA 6. ALUMNAT ESTRANGER PER MUNICIPIS DE LES ILLES BALEARS PER NACIONALITATS. CURS 2002/03

Font: Elaboració pròpia

L'alumnat estranger presenta una distribució desigual per tipologia de centres educatius i per municipis. Així, per exemple, a la majoria de centres públics de Palma hi trobem pocs alumnes procedents dels països de la Unió Europea o dels Estats Units i, per contra, s'hi troben molts d'alumnes magribins o procedents de països hispanoamericans i asiàtics. Les famílies residents al municipi de Palma procedents dels països de la Unió Europea o d'altres àrees del primer món duen els seus fills als centres privats i/o concertats.

A municipis costaners, com per exemple Calvià, Andratx i Alcúdia, l'elevat preu de l'habitatge impossibilita la residència de persones procedents de la immigració del món subdesenvolupat i, per tant, als centres educatius la presència d'alumnat d'aquestes nacionalitats és encara poc significativa.

L'ATENCIÓ A L'ALUMNAT ESTRANGER ALS CENTRES EDUCATIUS DE LES ILLES BALEARS

Una vegada que ja tenim l'alumnat estranger en els centres educatius de les Illes Balears, quins són els mecanismes que es posen en funcionament, tant per part dels centres i de l'administració educativa (Conselleria d'Educació) com d'altres entitats locals i autonòmiques que col·laboren en aquesta tasca d'acollida i d'integració dels nousvinguts?

Iniciem així el segon bloc d'aquest capítol de l'Anuari dedicat a les interrelacions entre l'alumnat estranger i les estratègies i els programes d'acollida que ha posat en funcionament el sistema educatiu balear dins les etapes d'ensenyament no universitari.

Hi ha dos aspectes de partida que caracteritzen aquest alumnat que cal tenir presents per a qualsevol intervenció educativa: la seva incorporació tardana al sistema educatiu i la seva mobilitat de centre.

a. La incorporació tardana al sistema educatiu balear

En general, l'alumnat estranger que arriba a les Illes Balears és un alumnat d'incorporació tardana, és a dir, procedeix de sistemes educatius diferents (de vegades procedeix d'altres comunitats autònomes i en la majoria dels casos d'altres països), i que s'incorpora al sistema educatiu balear a nivells educatius diferents dels inicials (educació infantil). Per tant, se situa principalment a les etapes d'educació primària i secundària.

Això és una manifestació evident del mateix procés migratori, que propugna la sortida dels pares i els fills amb una certa edat que no dificulta als pares el fet de trobar una feina i poder dedicar-se a treballar en lloc d'estar pendents dels fills molt petits.

Una altra lectura pot ésser la presència d'un 66% d'alumnat estranger fins als dotze anys (educació primària i infantil) com a senyal de l'edat jove dels pares i les mares, fet que també caracteritza la població immigrada majoritària durant els darrers anys cap a les Illes Balears i que apunta la idea d'un projecte de residència permanent a les Illes.

b. Mobilitat de l'alumnat durant el curs

Molts dels pares/mares de l'alumnat d'origen estranger són treballadors temporers o amb contractes precaris que es desplacen d'un lloc a un altre a la recerca de feina, de vegades d'un sector laboral a un altre, d'un municipi de les Illes a un altre, i fixen la seva residència en un nou lloc i, a conseqüència d'això, cerquen una nova escola o institut per als seus fills/es.

Aquests problemes d'assentament i arrelament en un lloc determinat influeixen en la vida dels fills, dificulten una escolarització continuada, familiaritzar-se amb un entorn determinat, tenir uns amics estables, etc.

També el factor mobilitat afecta de manera diferent l'alumnat estranger present als centres públics, amb un índex molt més elevat de canvi de centre, que els matriculats a altres centres (privats de titularitat estrangera, concertats, etc.) procedents de famílies amb una situació econòmica i, per tant, residencial més estable.

EL SISTEMA EDUCATIU BALEAR I L'ATENCIÓ A L'ALUMNAT ESTRANGER

A. Instruments de l'administració educativa

Els principals instruments de la Conselleria d'Educació per a la integració de l'alumnat immigrant estranger dins el sistema educatiu són:

1. El sistema de matriculació de l'alumnat.

2. El Pla d'Acolliment Lingüístic i Cultural de l'alumnat d'incorporació tardana, elaborat pels centres educatius i supervisat per la Conselleria d'Educació.
3. Programes específics, com el programa de compensació educativa amb professorat d'atenció a la diversitat i els tallers interculturals.

B. Instruments a l'abast dels centres

Segons el nivell educatiu els instruments per atendre a l'alumnat nouvingut canvien:

Dins l'etapa de l'educació obligatòria s'estableix una divisió inicial a partir d'un punt de ruptura, l'adquisició de les habilitats de lectoescriptura:

- A) Per a l'alumnat menor de vuit anys (educació infantil i primer cicle de primària) es fa, a la majoria de centres, el programa d'immersió per a l'aprenentatge oral del català.
- B) Per a l'alumnat d'incorporació tardana, és a dir, per a tots aquells que s'incorporen al sistema educatiu a partir del segon cicle de primària fins al darrer nivell de secundària (8-16 anys).

Aquest alumnat, si procedeix de l'àrea geogràfica llatina, tindrà el repte de l'adquisició de la llengua catalana, i, en els altres casos, tindrà una doble dificultat: l'adquisició oral i escrita de les dues llengües oficials de la nostra comunitat autònoma: el català i el castellà.

QUADRE 17. ORGANITZACIÓ DELS SUPORTS A L'ALUMNAT, SEGONS EL PLA D'ACOLLIDA DE LA CONSELLERIA D'EDUCACIÓ (INFANTIL I PRIMÀRIA)

Etapa	Responsables	Tasques
Educació infantil 1r cicle de primària	<ul style="list-style-type: none"> — Professorat de cicle — Mestres de compensació educativa — Equip d'immersió lingüística 	<ul style="list-style-type: none"> Dins el grup classe Feina per racons
2n i 3r cicles de primària (alumnat d'incorporació tardana)	<ul style="list-style-type: none"> — Tutors — Mestres de compensatòria 	<ul style="list-style-type: none"> Aconseguir la competència lingüística (6 a 9 hores setmanals) Gran grup. Grups flexibles, fora de l'aula (mai més de dues hores seguides)

Font: Elaboració pròpia

L'aula d'acolliment o aula de conversa

L'aula d'acolliment o aula de conversa és una mesura extraordinària de suport dirigida a l'alumnat d'incorporació tardana (primària) que temporalment presenta unes necessitats educatives especials a les quals no podem donar resposta adequada amb les mesures de suport ordinàries.

L'objectiu d'aquest suport a l'alumnat que no té competència lingüística en cap de les llengües oficials de la comunitat autònoma i que desconeix la cultura, el sistema educatiu, etc., és permetre un procés d'adaptació a la nova situació i la integració social dins el grup de companys i en el centre en general.

El suport el realitzarà sempre la mateixa persona i, juntament amb el tutor, realitzaran les adaptacions curriculars pertinents de les diferents matèries mentre l'alumnat adquireix la suficient competència comunicativa.

EL PALIC

El Pla d'Acolliment Lingüístic i Cultural (PALIC), destinat als centres d'educació secundària, reflecteix l'organització dels recursos humans i materials per atendre els alumnes nous, el disseny d'estratègies de comunicació amb l'alumne i la família i determina actuacions curriculars necessàries per a la seva atenció.

El Pla d'Acolliment pot adoptar tres modalitats diferents:

Taller de llengua i cultura

L'objectiu és conèixer les característiques culturals, lingüístiques i històriques de la nostra comunitat i adquirir la competència lingüística corresponent al nivell llindar de la llengua catalana i també el vocabulari bàsic científic de matemàtiques i del coneixement social i natural, mitjançant les corresponents adaptacions curriculars.

Està destinat a alumnes provinents de països de llengües no romàniques, que no tenen competència lingüística en cap de les llengües oficials de la nostra comunitat i que procedeixen de països culturalment allunyats del nostre. Aquest alumnat pot presentar un altre tipus de necessitats de compensació no lingüístiques.

Aula d'acolliment

L'objectiu és conèixer les característiques culturals, lingüístiques i històriques de la nostra comunitat i adquirir la competència lingüística corresponent al nivell llindar de la llengua catalana i, també, el vocabulari bàsic científic de matemàtiques i del coneixement social i natural, mitjançant les corresponents adaptacions curriculars.

Està destinat a alumnat procedent de països de llengües romàniques i no romàniques sense competència lingüística en cap de les llengües oficials a la nostra comunitat.

Suport lingüístic

L'objectiu és assolir la competència lingüística i comunicativa en la llengua catalana, pròpia de les Illes Balears.

Programes i estructures organitzatives de suport directe a l'alumnat estranger des de la Conselleria d'Educació

En vista a la integració social de l'alumnat immigrant, la Conselleria d'Educació, a través del Servei d'Innovació Educativa, dependent de la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa, posa a l'abast dels centres i de les famílies un seguit de programes.

Aquests programes pretenen corregir la desigualtat provocada pel fet que l'alumne es troba en una situació cultural, social, familiar, econòmica, de residència, amb desavantatges.

Per això, la Conselleria d'Educació es planteja un seguit d'objectius, com:

- Treballar per a la igualtat d'oportunitats des del reconeixement de la diversitat cultural i per a la prevenció de la marginació social, potenciant l'aplicació de mesures que afavoreixin la inserció educativa i social.
- Fomentar l'assistència continuada i evitar l'abandó escolar.
- Donar suport cultural i lingüístic i possibilitar el coneixement de les realitats culturals que interaccionen.
- Coordinar els plans d'atenció socioeducativa amb els serveis socials i la Direcció General de Menors.
- Atenció a les famílies.

Les actuacions que duu a terme la Direcció General d'Ordenació, Innovació i Formació del Professorat per assolir els objectius anteriors són les següents:

1. Dotació de professorat d'Atenció a la Diversitat (AD) als centres públics (CP, IES)

El quadre 18 indica la progressió realitzada en aquesta línia de dotació de recursos humans als centres per atendre l'alumnat d'Atenció a la Diversitat.

QUADRE 18. PROFESSORAT D'ATENCIÓ A LA DIVERSITAT A LES ILLES BALEARS (1998-2005)

Curs	1998-99	1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005
Primària	73	135	149	148	164	180	194
Secundària	19	50	75	78	89	95	102
TOTAL	92	185	224	226	253	275	296

Font: Direcció General d'Ordenació, Innovació i Formació del Professorat

2. Dotar de recursos els centres concertats (CC)

En aquest sentit, s'ha de destacar la creació dels centres d'atenció preferent, que veuen incrementada la seva plantilla amb professorat d'Atenció a la Diversitat (AD) per poder desenvolupar les accions pròpies del suport educatiu.

El nombre d'aquests centres ha crescut de manera notable durant els darrers cursos:

Curs 2001-2002	14 centres
Curs 2002-2003	21 centres
Curs 2003-2004	24 centres
Curs 2004-2005	44 centres

3. Altres programes o mesures d'atenció a l'alumnat immigrant

La Conselleria d'Educació i Cultura (Direcció General d'Ordenació, Innovació i Formació del Professorat) té convenis de col·laboració amb altres conselleries del govern balear per dur endavant tasques d'atenció als menors immigrants i a les seves famílies.

Els tres programes principals en aquest sentit són:

Els mediadors culturals

Programa que pretén afavorir la integració escolar i social dels menors i de les famílies immigrades procedents de països extracomunitaris, a partir d'un conveni entre la Conselleria d'Educació i Cultura (Direcció General d'Ordenació, Innovació i Formació del Professorat) i la Conselleria de Presidència i Esports, (Direcció General de Serveis Socials).

Les línies d'actuació d'aquest programa són:

- Facilitar l'accés de la població migrada als recursos privats i públics amb què compta el municipi.
- Facilitar la comunicació entre els professionals i les persones migrades: donar suport als professionals de la intervenció social, educativa, sanitària i jurídica del municipi.
- Afavorir, potenciar i incrementar la presència i participació de les persones d'origen estranger en la vida social i pública del poble o municipi.
- Contribuir a l'establiment de relacions de convivència entre els estrangers extracomunitaris i la comunitat receptora cap un nou model de ciutadania.

El programa de tallers interculturals

Aquest programa es realitza mitjançant la col·laboració conjunta de la Conselleria d'Educació i Cultura (Direcció General d'Ordenació, Innovació i Formació del Professorat) i la Conselleria de Presidència i Esports (Direcció General de Cooperació).

Es tracta d'un seguit de tallers desenvolupats per monitors per tal d'acostar-nos a diferents cultures i col·lectius de nousvinguts i fomentar l'acceptació de l'altre per part de tots els col·lectius existents dins la nostra societat. Per al present curs escolar es disposa de trenta tallers de diferent tipologia.

Programa d'interlocució

És un programa en col·laboració entre la Conselleria d'Educació i Cultura (Direcció General d'Ordenació, Innovació i Formació del Professorat) i la Conselleria de Presidència i Esports (Direcció General de Cooperació).

Té com a destinataris els centres educatius sostinguts amb fons públics i les famílies immigrants que desconeixen el català i el castellà.

Dins els seus objectius figuren:

- Facilitar la integració de l'alumnat immigrant.
- Fomentar la integració de l'alumnat immigrant i la relació entre els centres educatius i les famílies que desconeixen el català i el castellà.
- Afavorir la relació entre els centres educatius i les famílies immigrants que desconeixen les llengües oficials de la comunitat autònoma de les Illes Balears (castellà i català).
- Fomentar la participació i la comunicació de les famílies immigrants en la comunitat escolar.
- Afavorir la comunicació entre el professorat, les famílies i l'alumnat procedent d'altres països, en els moments inicials de la seva incorporació al centre educatiu.
- Donar suport, puntualment, als centres educatius en casos de difícil resolució quan la manca de comunicació pel que fa a codis lingüístics i culturals dificulta la intervenció.
- Col·laborar, a sol·licitud dels centres escolars, en activitats programades, sempre relacionades amb el tema de la convivència en contextos pluriculturals.

Cap a un model d'integració intercultural

Segons el nostre punt de vista, una bona integració a la comunitat autònoma de les Illes Balears implica l'ús de la llengua catalana i el coneixement dels trets bàsics de la cultura i la història de les Illes i, d'altra banda, reconèixer la cultura de les persones immigrades en igualtat de condicions, tot això en vista a crear en el futur una identitat col·lectiva.

Això suposa, d'una banda, millorar la imatge de l'immigrant en l'àmbit polític i dels mitjans de comunicació; rebutjar els estereotips i sensibilitzar la població autòctona de les peculiaritats d'aquests nous veïns (la manera de vestir, els costums, els hàbits de vida, etc.) i, d'una altra, enganxar els nous veïns, procedents d'altres països, a les tradicions de les Illes, els menjars típics, les festes i tradicions, la llengua, etc.

És necessària una política global d'inclusió que surti de l'àmbit escolar.

Dels models tradicionals d'adaptació de les persones immigrades als països del nostre entorn euro-

peu (segregació i assimilació), s'ha passat al model d'integració intercultural, basat en l'acceptació de les diferències per totes dues parts (autòctons i immigrants) i a arribar a un consens, a unes pautes de convivència comunes.

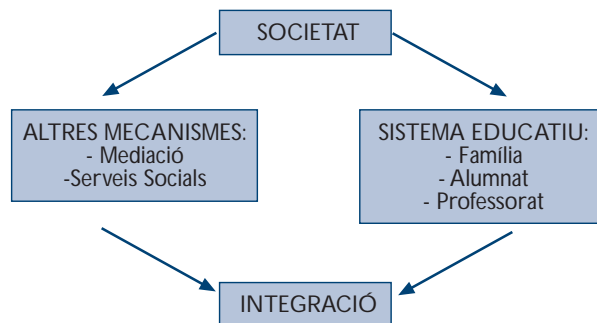
Així, si ens centrem en l'àmbit educatiu, les Illes Balears disposen d'una xarxa de centres on conviuen alumnat, professorat i famílies procedents de tots els continents i de la majoria de països del món, amb diversitat de costums, cultures, idiomes, etc.

Per fer costat al paper dels centres educatius i promoure la integració dels nouvinguts en un projecte de societat comú, la societat disposa de mecanismes, representats pels serveis socials (institucionalment, la immigració és una competència de la Conselleria de Benestar Social del govern balear) i els mediadors interculturals (esquema 1).

A les Illes Balears hi trobem la figura del mediador intercultural (Mallorca, Menorca i Eivissa), com també a determinats municipis com sa Pobla, Muro, Pollença, Felanitx i Inca i a les mancomunitats del Raiguer i del Pla de Mallorca.

El punt de partida d'una bona integració intercultural es troba a l'escola, com a institució bàsica de socialització dels nous ciutadans.

ESQUEMA 1. SOCIETAT I INTEGRACIÓ

Font: Vidaña (2005)

La família i l'escola

Les premisses bàsiques de partida que cal tenir en compte per entendre millor el paper de les famílies en el procés d'escolarització dels seus fills als diferents centres de les Illes Balears són:

- a) En el projecte migratori, l'escolarització del fill no és un objectiu fonamental. La prioritat de les famílies sols ser de tipus econòmic.

- b) La família immigrant té una cultura, uns valors propis, etc. que són el seu marc de referència quan entra en relació amb la nostra forma de veure el món.

La idea de la legislació educativa és que la família ha de participar en la vida escolar (consell escolar, AMIPA); això no obstant, en la pràctica sorgeixen moltes dificultats: idiomàtiques, d'informació, etc.

Hi ha una enorme pluralitat de situacions i aspectes entorn de les famílies estrangeres residents a les Illes Balears que cal tenir en compte. Quant a la seva implicació educativa, en destaquem dos:

- La procedència de les famílies s'ha de tenir en compte, ja que les persones procedents d'àrees urbanes presenten una major facilitat d'adaptació a l'entorn balear que aquelles que provenen d'àmbits rurals.
- També el nivell cultural del pares és un element important en el procés d'integració. Ara bé, el fet de tenir un nivell d'estudis elevat no sempre ajuda a valorar la necessitat d'una integració sociocultural dins l'àmbit de la comunitat autònoma de les Illes Balears. Actualment, les societats emissores d'emigrants d'Àfrica, Hispanoamèrica i Europa solen perdre les persones més qualificades: bona part dels immigrants recents tenen estudis secundaris i, molts, superiors.

Com a conclusió, podem dir que la família i l'escola s'han d'entendre des del començament de l'escolarització dels fills fins a aconseguir una integració real i completa. La fase de l'escolarització és difícil per a la família, ja que entra en interacció amb un ecosistema que, habitualment, desconeix.

El xoc cultural entre els valors de la família i l'escola implica una dificultat que cal tenir present en la tasca dels centres educatius, i sempre s'ha de plantejar en termes de diferència i no de superior/inferior, dominant/dominada.

L'ALUMNAT ESTRANGER

A més de les dades citades en el primer bloc d'aquest treball, volem fer unes altres reflexions quant a la integració de l'alumnat estranger als centres educatius de la comunitat autònoma de les Illes Balears.

La presència de població estrangera en edat escolar a la comunitat autònoma de les Illes Balears no és un fet recent, el factor diferenciador durant els darrers anys el podríem atribuir a dos aspectes nous:

- a) L'augment espectacular de l'alumnat de procedència estrangera, fruit del reagrupament familiar, especialment procedent d'àrees extracomunitàries.
- b) La diversitat nacional, lingüística i cultural de la població estrangera en edat escolar.

A la llarga, l'escolarització de l'alumnat immigrant esdevé un agent de primer ordre per a la integració dels seus familiars, en edat adulta, dins el medi sociocultural balear.

Cal tenir presents certs aspectes i circumstàncies, com els següents:

- a) L'alumnat immigrant de nacionalitat estrangera es considerat (LOCE 2002) com a alumnat de necessitats educatives específiques per raó de mancances lingüístiques, culturals, socials, etc., que ha de rebre una atenció individualitzada que en faciliti la integració escolar.
- b) El mateix procés d'escolarització, de matriculació en determinats centres, pot convertir-se en un element més de segregació social; s'haurien de fixar unes quotes per centre per evitar-ne la conversió en guetos.
- c) Sovint, l'escola té dificultats per gestionar la diferència cultural de manera creativa. El sistema escolar no reconeix realment el que és diferent. L'escola ha d'accedir a la interculturalitat.

CLASSIFICACIONS PRÈVIES DE L'ALUMNAT ESTRANGER

La primera constatació que es té dins el món educatiu de les Illes Balears en relació amb l'alumnat estranger fa referència a la seva pluralitat nacional, geogràfica, cultural, social, etc. Per tant, considerem oportú establir dues classificacions bàsiques per a un major coneixement de les característiques d'aquest alumnat:

La **primera classificació** parteix de la procedència geogràfica i de la situació socioeconòmica de les famílies i ens confirma el sistema dual de la immigració estrangera a les Illes Balears; així, tenim:

- a) L'alumnat procedent de les àrees desenvolupades (Unió Europea, els Estats Units, Suïssa, etc.). Les seves famílies solen ser joves, qualificades professionalment, que treballen en sectors relacionats amb el turisme, el sector immobiliari, el comerç i d'altres serveis. Molts treballen en sucursals d'empreses del seu país d'origen. El model demogràfic d'aquests nuclis familiars és similar al de les Illes, amb la presència d'un o dos fills i, en un nombre important, de situacions de famílies uniparentals.
- b) L'alumnat procedent de les àrees subdesenvolupades o de països en vies de desenvolupament (Hispanoamèrica, Àfrica, Àsia i països de l'Europa no comunitària). Habitualment, aquest alumnat procedeix de famílies en situació precària que es desplacen en funció de l'obtenció d'una feina i la millora de la seva situació econòmica.

Aquesta primera classificació genèrica té una relació amb el lloc de residència de les famílies als diferents pobles i ciutats de les Illes Balears. Cal recordar que el sistema d'escolarització de l'alumnat en els centres públics i concertats de les Illes es troba en relació, bàsicament, amb el domicili de l'alumnat.

Una **segona classificació** de l'alumnat estranger a les aules dels centres educatius de la comunitat de les Illes Balears es pot centrar en l'afinitat cultural i lingüística en relació amb la cultura autòctona i, per tant, en una major facilitat d'integració.

En aquest sentit, la divisió és triple:

- a) Alumnat procedent de països hispanoamericans amb llengua materna castellana i, també, portuguesa (Brasil). Aquest alumnat no té problemes greus d'integració als centres educatius de les Illes, ja que el català, encara, segons la nostra opinió, no té una implantació real generalitzada com a llengua vehicular dels centres educatius. Fora del centre educatiu no tenen cap problema per comunicar-se, exclusivament, en castellà. La dificultat més important amb aquest alumnat fa referència a aspectes curriculars i culturals, de fàcil treball. L'alumnat immigrat de parla castellana té, a priori, un clar avantatge per a la seva integració enfront del que procedeix d'àmbits lingüístics diferents que, si no rep el suport adequat, pot adoptar comportaments d'absentisme i de retraïment.
- b) Alumnat procedent d'Europa i d'altres àrees urbanes desenvolupades, de llengües diferents del castellà i del català. Les seves dificultats bàsiques són de caire lingüístic, ja que, des del punt de vista cultural, hi ha una afinitat amb les pautes culturals de la població autòctona, a pesar que sol desconèixer aspectes curriculars bàsics.
- c) Alumnat procedent d'altres àrees geogràfiques, com el Magrib, l'Àfrica subsahariana i el continent asiàtic. Aquest alumnat, a més de les dificultats lingüístiques, presenta cultures molt diferents a la pròpia de les Illes Balears.

Tal vegada el cas més curiós dels nostres centres educatius és l'alumnat d'origen xinès, amb una llengua i un comportament tan diferents de les pautes occidentals.

La presència d'alumnat procedent de la major part dels països del món dificulta l'eficàcia de qual-sevol intervenció; el sistema educatiu balear es troba en aquest moment desbordat per la intensitat de l'arribada d'un alumnat nou tan plural.

Podem dir que cada família migrant és un món; el tractament d'aquest alumnat ha de ser individualitzat, i això dificulta l'actuació dels centres educatius.

Volem recollir, en aquest punt, dues cites del Consell d'Europa (1993):

«L'educació intercultural és un procés dinàmic que pretén conscienciar positivament el ciutadà per acceptar la diversitat cultural i la interdependència que això suposa com una cosa pròpia, assumint la necessitat d'orientar el pensament i la política vers la sistematització d'aquest procés, amb la finalitat de fer possible l'evolució cap a un nou i més enriquidor concepte de societat i ciutadania.»

«Una educació en la diversitat no defuig el conflicte que creen les diferències, sinó que l'aprofita i fa de la seva resolució un procés educatiu, on tothom, des de la identitat pròpia, aporta la seva visió amb la finalitat comuna de trobar una solució compartida i enriquidora. I com que moltes vegades no és possible arribar a aquesta solució, l'educació ha de fer-nos capaços de conviure respectant l'altre.»

REFLEXIONS FINALS, CONCLUSIONS I PROPOSTES

Segons la nostra opinió davant el tema de la immigració estrangera i les seves implicacions en el sistema educatiu balear —i en general de la resta de l'Estat espanyol—, ja ha passat el moment de la sorpresa i, en aquest moment, ja som conscients de la nova realitat educativa als centres escolars; és el moment de caminar de manera decidida cap a un model d'escola intercultural sobre el qual hi ha nombrosa informació i pautes d'actuació.

El Consell Escolar de les Illes Balears va elaborar i publicar un informe titulat «Immigració i educació a les Illes Balears» durant l'any 2003, presentat al XIV Encontre de Consells Escolar Autònomic i de l'Estat que va tenir lloc a Salamanca. Aquest informe, a partir d'una anàlisi de la situació en el context de les Illes, aporta un seguit de propostes que resulten molt interessants, que compartim i que a hores d'ara són un objectiu que cal assolir dins la comunitat balear; a continuació en citeu algunes:

- Garantir l'escolarització adequada de tota la població escolar, evitant la concentració de l'alumnat estranger en determinats centres.
- Millorar la informació de les famílies immigrades entorn al nostre sistema educatiu.
- Incrementar el coneixement dels professionals de l'ensenyament i de les institucions sobre la població estrangera i les seves cultures d'origen.
- Integrar en el currículum escolar aspectes interculturals, com també en els plans i programes de formació inicial i permanent del professorat.
- Intensificar els programes d'actuació de l'administració educativa en l'atenció de l'alumnat immigrant.
- És imprescindible la feina en xarxa entre els centres educatius i les diferents administracions i organitzacions veïnals, locals i autonòmiques, en l'actuació amb la immigració.

A l'Estat espanyol, la institució del Defensor del Poble, juntament amb UNICEF, ha realitzat un estudi de l'estat de la qüestió durant el curs escolar 2001-2002; les seves conclusions i recomanacions es presentaren durant el curs 2002-2003.

La majoria d'aportacions de l'informe són plenament vigents actualment a les diferents comunitats autònomes de l'Estat espanyol, per això presentem un petit extracte de les més significatives:

- L'exigència d'una atenció preferent a aquest alumnat per part de les autoritats administratives de l'Estat i de les comunitats autònomes.
- La necessitat d'organitzar, coordinar, harmonitzar entre les diferents administracions la recollida i l'intercanvi d'informació entorn a l'alumnat d'origen estranger.
- Promocionar l'elaboració d'estudis i treballs de camp sobre la situació, les condicions d'escolarització i els resultats acadèmics de l'alumnat d'origen immigrant.
- Incidir en la formació del professorat per afrontar la nova situació educativa i augmentar les plantilles en els centres amb una xifra important d'alumnat de necessitats educatives específiques.

CONCLUSIONS I PROPOSTES DE MILLORA

A la tesi «La migració estrangera a les Illes Balears 1996-2003», de l'autor d'aquest treball, dins un capítol dedicat a analitzar la situació de l'alumnat estranger dins el sistema educatiu de les Illes Balears, arribaven a un seguit de conclusions i propostes d'actuació per part de la societat en general, l'administració educativa i els centres escolars. Moltes de les idees aportades també han estat recollides pels dos informes citats anteriorment i d'altres serveixen per completar l'estat de la qüestió.

Entre les propostes de millora més urgents i viables, podem destacar les següents:

1. Cal corregir l'enorme diferència d'alumnat estranger a favor dels centres públics, ja que un centre concertat té, a tots els efectes, el mateix status que un centre públic. No hi ha cap motiu objectiu per a aquesta discriminació a les localitats on conviuen centres públics i concertats. La normativa d'escolarització vigent permet l'actuació de l'administració en aquest sentit.
2. El professorat no es troba ni mentalitzat ni preparat per abordar la nova situació creada. Convé que els centres de professors programin, pels propers cursos, activitats per cobrir aquestes mancances.
En la formació inicial del professorat, cal actuar en la línia d'una metodologia específica d'atenció a la diversitat, del plantejament de la interculturalitat des de la transversalitat.
3. Els centres detecten noves necessitats que impliquen l'actuació de l'administració amb una certa urgència, com són: l'existència de mediadors culturals per zones, una coordinació amb les àrees majoritàries de procedència de la població escolar immigrada per tal de solucionar aspectes administratius, com per exemple, aconseguir la documentació acadèmica de l'alumnat, aclarir les equivalències quant a titulacions, etc.
En aquests sentit, les mateixes oficines d'escolarització existent podrien assolir aquesta competència, ja que els centres educatius no ho poden fer.
4. A partir d'una determinada concentració d'alumnat estranger en determinats centres s'hauria de dotar específicament, amb personal i recursos econòmics i materials, aquesta situació específica. Actualment, els pocs centres que han destinat un professor/a a aquesta finalitat han de cobrir les despeses del nou servei amb recursos propis.

Dins les conclusions generals recollim les següents:

1. En el territori balear s'hi troben, cada vegada més, diferents grups culturals, fet que suposa un repte des del punt de vista educatiu.
L'escola balear, en relació amb la immigració estrangera, s'ha de moure dins el camp d'una atenció diversificada en un context intercultural. Les migracions són una constant i les causes cal trobar-les en el diferencial de població i riquesa a nivell mundial.
2. El fenomen del reagrupament familiar encara és incipient a les Illes; així, es preveu que en un futur proper la població escolar d'origen estranger augmenti de manera considerable si continua al ritme actual.

-
3. L'educació dels immigrants és una mesura important tant per a la seva integració a la societat, cultura i llengua de les Illes Balears, com com a mitjà per posar en contacte la nostra cultura amb els seus pares i familiars en edat adulta.
A llarg termini esdevindran un bon agent d'integració dels seus pares i d'altres familiars d'edat adulta dins el nostre medi sociocultural.
 4. Una característica de la immigració que afecta el sistema educatiu és la tendència a l'agrupació per raons econòmiques. Aquest fet explica la major concentració de població immigrada escolar en determinats centres i municipis de les Illes.
 5. La concentració territorial de la immigració estrangera fa que es concentri en determinades escoles i cursos. Aquestes escoles (barriades de Palma i altres ciutats de les Illes) atenen, a més de l'alumnat immigrant, un alumnat amb problemes socials i de minories ètniques com la gitana. Això provoca una fusió de la interculturalitat amb la marginació i l'exclusió, fet que genera una problemàtica especial en aquests tipus de centres.

Per últim, volem proposar un seguit de propostes d'actuació als centres educatius de les Illes Balears en favor d'una major eficàcia davant la nova situació creada amb la forta presència d'alumnat estranger:

1. Elaborar un pla d'acollida de l'alumnat estranger realista i operatiu, en funció de les característiques i possibilitats de cada centre, i demanar tots els suports necessaris a l'administració educativa.
2. Adequar els recursos del centre (PEC, PCC, PL, PAT...) a la nova situació creada. Intentar en la mesura del possible respectar la llengua i la cultura de l'alumnat nouvingut, com a tret de la seva identitat per integrar-se en igualtat de condicions a la nova societat.
3. Una coordinació eficaç amb les oficines d'escolarització per aconseguir que l'alumnat estranger dugui la documentació acadèmica bàsica i l'establiment d'unes quotes d'alumnat estranger per aula i/o centre.
4. Implicar el pares d'aquest nou alumnat en la vida dels centres educatius, independentment de la seva situació administrativa (regular o irregular).
5. Coordinar-se amb altres serveis socials per rendibilitzar recursos: mediadors culturals, treballadors socials, serveis sanitaris, associacions d'immigrants, etc.
6. El professorat necessita una formació específica en els mateixos centres escolars, per això proposem la modalitat de projectes de formació en centres dels CPR.

BIBLIOGRAFIA

- ABDALLAH-PRETCEILLE, M. (2001). *La educación intercultural*. Barcelona: Idea Book.
- ALZINA, P. (2001). *Treballar amb la diversitat. Nous enfocaments curriculars metodològics* (premi Josep Miquel i Guàrdia, 2000). Alaior: Ajuntament d'Alaior, Institut Menorquí d'Estudis i UIB.
- BEN JELLOUN, T. (1998). *El racisme explicat a la meua filla*. Barcelona: Empúries.
- BLANCO, M. (2001). *El alumnado extranjero: un reto educativo. Reflexiones sobre el tema decisiones organizativas y metodológicas*. Madrid: EOS.
- CONSELLERIA D'EDUCACIÓ DE LES ILLES BALEARS (2004). «Pla de formació permanent del professorat 2004-2008».
- CARBONELL, F.; AJA, E. (2000). *Educació i immigració: els reptes educatius de la diversitat cultural i l'exclusió social*. Barcelona: Polítiques (Mediterrània); 27.
- CARBONELL, F. (1997). *Immigrants estrangers a l'escola. Desigualtat social i diversitat cultural en l'educació*. Barcelona: Altafulla. Fundació de Serveis de Cultura Popular.
- CASTELLS, M.; GIDDENS, A.; TOURAINE, A. (2002). *Teorías para la nueva sociedad*. Santander: Fundación Marcelino Botín.
- GIMENO SACRISTÁN, J. (2001). *Educar y convivir en la cultura global*. Madrid: Morata.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN (2004). *Informe sobre el estado y situación del sistema educativo 2002-2003*. Madrid: MEC.
- RUIZ ROMÁN, C. (2003). *Educación Intercultural. Una visión crítica*. Barcelona: Octaedro.
- SABARIEGO, M. (2002). *La educación intercultural. Ante los retos del siglo XXI*. Bilbao: Desclée de Brouwer.
- SARRAMONA, J. (2002). *Desafíos a la escuela del siglo XXI*. Barcelona: Octaedro.
- SIGUÁN, M. (1998). *La escuela y los inmigrantes*. Barcelona: Paidós.
- STAINBACK, S.; STAINBACK, W. (1999). *Aulas inclusivas*. Madrid: Narcea.